

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІСТОРІЯ ІНСТИТУТУ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ПОРЯДКУ АПЕЛЯЦІЇ ТА КАСАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У статті розглядається становлення інституту перегляду судових рішень у порядку апеляції та касації у кримінальному судочинстві України. Зазначається, що можливість оскарження рішень першої інстанції до вищестоящих судів сьогодні сприймається як аксіома. Робиться висновок, що нормативна конструкція перегляду судових рішень у порядку апеляції та касації в кримінальному процесі України є результатом довготривалого шляху, що пройшов даний правовий інститут: від примітивних форм на етапі виникнення до сучасних загальноприйнятих у цивілізованому світі концепцій судового захисту прав людини.

Ключові слова: кримінальний процес, апеляція, касація, перегляд судових рішень.

В статье рассматривается становление института пересмотра судебных решений в порядке апелляции и кассации в уголовном судопроизводстве Украины. Отмечается, что возможность обжалования решений первой инстанции в вышестоящих судах сегодня воспринимается как аксиома. Делается вывод, что нормативная конструкция пересмотра судебных решений в порядке апелляции и кассации в уголовном процессе Украины является результатом длительного пути, который прошел данный правовой институт от примитивных форм на этапе возникновения до современных общепринятых в цивилизованном мире концепций судебной защиты прав человека.

Ключевые слова: уголовный процесс, апелляция, кассация, пересмотр судебных решений.

The article considers the establishment of the institute review proceedings on appeal and appeal in the criminal trial of Ukraine. It is noted that the possibility of appealing the decisions of first instance in the higher courts is perceived today as an axiom. It is concluded that the regulatory design review of judicial decisions on appeal and appeal in a criminal trial is the result of Ukraine's long path that was given legal institution of primitive forms of step to currently accepted in the civilized world concepts of judicial protection of human rights.

Key words: criminal trial, appeal, cassation, judicial review.

Будь-яку сучасну цивілізовану державу доволі складно уявити без існування інституцій, що забезпечують можливість оскарження судових рішень. Кількість інстанцій, які здійснюють перегляд, процедурні особливості оскарження, порядок перегляду рішень, можливі результати та інші чинники, дещо різняться залежно від специфіки правової системи тієї чи іншої держави, проте забезпечення можливості оскарження судового рішення є загальновизнаним юридичним стандартом. Слід зазначити, що

можливість оскарження рішень першої інстанції до вищестоящих судів сьогодні сприймається як аксіома. Поряд із цим розвиток інституту оскарження судових рішень пройшов тривалий та складний шлях від зародження самої ідеї про багатоступневність судової системи до втілення її в одну з основних засад усіх процесуальних галузей права.

Питання перегляду судових рішень завжди привертало значну увагу науковців. Серед робіт, присвячених даній проблематиці, можна згадати праці проце-

© Маринів В.І., 2014

суалістів колишньої Російської імперії: І. Я. Фойницького, М. В. Давидова, В. П. Случевського, С. І. Вікторського; СРСР та сучасної України: Л. О. Богословської, Т. В. Варфоломеевої, І. В. Вернидубова, М. М. Гродзинського, Ю. М. Грошевого, Є. Г. Коваленка, О. Ю. Костюченко, Є. Г. Мартинчика, М. М. Михеєнка, В. Т. Маляренка, О. Р. Михайленка, В. В. Молдована, Г. М. Омеляненко, М. І. Сірого, Н. П. Сизої, П. П. Пилипчука, В. А. Познанського, М. С. Строговича, В. П. Шибіки та ін.

Разом з тим багатогранність даної проблематики робить її практично невичерпною для наукового дослідження. Зокрема, доволі спірною і неоднозначною залишається тематика історії зародження та розвитку апеляційного й касаційного оскарження судових рішень в Україні.

Уявляючи можливість перегляду судових рішень як невід'ємний атрибут сучасної, правової, демократичної держави, доречно вказати, що схожі правові інститути (у першу чергу аналоги апеляційного перегляду) існували й у більш ранні періоди історії розвитку держави та права в Україні.

Поява можливості оскарження судових рішень до вищестоящого суду є предметом дискусій багатьох правників та істориків, кожен з яких обґрунтовує власне бачення щодо точки відліку виникнення вказаного явища.

Так, О. О. Шевченко та В. О. Самохвалов ведуть історію апеляції ще з часів Руської Правди – як можливість оскарження рішення громадського суду (суду общини), під юрисдикцією якого перебували вільні селяни-общинники, до княжого суду [1, с. 36]. Інші науковці, визнаючи існування апеляції у цей період, припускають таку можливість і для рішень приватновласницьких (домініальних) судів, які вершили суд над залежними у різній мірі селянами – рядовичами, закупами [2, с. 40].

Ознайомлення з нормами звичаєвого права Київської Русі надає можливість стверджувати, що елементи перегляду

судових рішень існували вже наприкінці IX ст., що у свою чергу обумовлювало появу ієрархічності судової системи. За часів Київської Русі судові функції здійснювала низка органів, до яких входили як світські, так і церковні. При цьому зазначені системи органів правосуддя не були пов'язані зв'язками субординації, а їх підсудність не перетиналась. Система церковних судів, наприклад, була однорівневою, і, враховуючи їх непідвладність князю в цілому та його суддівським повноваженням зокрема, існування апеляційного оскарження в цій категорії судів не могло мати місця.

Що ж стосується світської судової влади, то вона була нероздільно пов'язана з управлінськими органами й утворювала при цьому ієрархічну систему з можливістю оскарження рішення суду нижчого рівня безпосередньо до князя або до відповідної особи з його найближчого оточення (до княжого суду). Можна припустити, що саме ця форма оскарження судових рішень була своєрідною апеляційною інстанцією за часів давньоруського періоду.

Подальший розвиток історії України (XIV – середина XVII ст.) пов'язаний з перебуванням її земель під владою кількох держав: Литви, Польщі, Речі Посполитої. Як зазначають дослідники, впродовж другої половини XIV – першої половини XVI ст. суди, які функціонували на українських землях, що знаходилися у складі Великого князівства Литовського, керувалися при розгляді справ спочатку нормами звичаєвого права, Руської Правди, а згодом великокнязівським законодавством – першим збірником литовського кримінального і кримінального процесуального права – Судебником Казимира IV 1468 р., а також статутами, збірниками магдебурзького права [3, с. 65]. Проте саме питання процесуального права найбільш докладно вирішувались у Статуті Великого князівства Литовського 1529 р., де окремий розділ був присвячений організації суду і судового про-

цесу [4, с. 69–83], а також у більш пізньому Статуті 1566 р.

У Галичині, що входила до складу Польського королівства, один час апеляція подавалася до вічових судів загалу шляхти воеводства, а з XV ст. – безпосередньо до короля. На землях, які відносилися до Великого князівства Литовського, згідно з уже згаданим Статутом 1529 р. оскарження рішень різноманітних місцевих судів здійснювалося до суду Великого князя, який був вищою судовою установою князівства. Даний суд міг також здійснювати первинний судовий розгляд справ, таким чином стаючи судом першої інстанції, проте основною формою його роботи був усе-таки розгляд апеляцій. Суб'єктний склад такого суду міг включати як князя особисто та при участі радних панів, так і його довірених осіб, для яких суддівська діяльність не була основною [5, с. 17, 18].

Наступним кроком у запровадженні інстанційності судового розгляду стала ухвала Берестейського сейму від 23 травня 1542 р. Відповідно до цього акта скарги на рішення суду воевод і старост подавалися до суду Пани-Ради, до якого входили васали Великого князя, а після Кревської унії, як зазначає М. Н. Ясинський, увійшли також католицькі єпископи та маєткова аристократія і вищі посадові особи органів центрального управління: канцлер, підканцлер, гетьман, маршалки та ін. [6, с. 44]. У 1588 р. суд Пани-Ради був повністю замінений Сеймовим судом, який став вирішувати особливо важливі справи та апеляційні скарги на рішення з окремих справ. Вирок Сеймового суду оскарженню не підлягав, але за королем залишалось право помилувати засудженого [5, с. 17, 18].

Серед українського населення Литовсько-Руської держави існував також копний (громадський) суд, юрисдикція якого поширювалася майже на всі цивільні і кримінальні справи сільських мешканців. Серед істориків права немає єдності у питанні можливості перегляду вищим судом рішення копного суду. Частина

науковців вважає, що дані судові рішення були остаточними і виконувалися негайно [7, с. 185]. Проте наявна й інша точка зору, відповідно до якої рішення копного суду подавалось возним до гродського суду, який міг затвердити рішення копного суду, винести свій вирок у даній справі, скасувати рішення і виправдати підсудного, що можна розцінювати як елементи апеляції [5, с. 34].

Судова реформа, що відбулась у Великому князівстві Литовському, не могла не торкнутися й українських земель. У першу чергу з'явилась нова система судоустрою з поділом на вищі та нижчі суди, а Статутами 1566 та 1568 рр. відбулося чітке встановлення не лише інстанційної процедури контролювання законності судового рішення, а й процедури подачі апеляційної скарги.

Як вказують дослідники, з 1581 р. Головний Литовський трибунал став основною апеляційною інстанцією [8, с. 105]. Головний трибунал Великого Князівства був новоствореним центральним судовим органом на литовських землях, що розглядав справи по першій інстанції та апеляції на вироки земських, городських і підкоморських судів, а також панських судів відносно шляхтичів, засуджених до смертної кари, тюремного ув'язнення або великого грошового штрафу. Крім світських справ, він переглядав справи, де стороною була і духовна особа. У такому випадку справу слухали спільно світські та духовні судді [9, с. 131–142]. Слід зазначити, що рішення Головного трибуналу оскарженню не підлягали [10, с. 20].

Отже, судовий процес і процедура оскарження судових рішень у цілому у вказаний період варіювались залежно від належності українських територій до Польського королівства чи до Великого князівства Литовського і відповідно від дії на цих територіях різних правових норм. Також варто відзначити подальший прогрес порівняно з давньоруським періодом у процесі відділення суду від управлінських органів, про що свідчить початок формування інституту профе-

сійних суддів [5, с. 135–136]. Судова система продовжувала відбивати становий характер суспільства, проте незалежно від соціального статусу особи їй гарантувалося право на апеляційне оскарження у вищих судах, які впродовж цього періоду змінювали свою назву, проте продовжували виконувати функції щодо перегляду судових рішень.

За часів існування Запорізької Січі судова система поділялася на декілька рівнів. Зокрема судові функції (поряд із адміністративними) виконували паланковий полковник, курінний отаман, кошовий отаман, а іноді й весь кіш, причому рішення паланкового суду оскаржувались до курінного суду, а вищою судовою інстанцією відносно вищезгаданих судових органів був суд кошового отамана. Пізніше в процесі становлення організаційної структури Січі була запроваджена посада військового судді, який здійснював судочинство у більшості кримінальних справ. Його рішення також могли оскаржуватися до кошового отамана. Проте вироки, постановлені за злочини, вчинені під час бойових дій, оскарженню не підлягали і виконувались негайно [7, с. 221]. Таким чином, на запорізьких землях склалася самобутня система судових органів, яка поєднувала риси, характерні для військової організації та адміністрації мирного часу, передбачаючи можливість оскаржувати рішення судів нижчих інстанцій.

Упродовж національно-визвольної війни 1648–1654 рр. на українських землях існувала незалежна козацька держава, яка мала назву Військо Запорозьке, або Гетьманщина. Дане державне утворення характеризувалося складною багаторівневою судовою системою, до складу якої, як зазначає О. Биркович, входили: вищі органи судової влади (суд Гетьмана, суд Ради генеральної старшини, Генеральний військовий суд, Генеральна військова канцелярія); судові органи середньої ланки (полкові суди); судові органи нижчої ланки (сотенні, магістратські, ратушні, сільські суди, а також коп-

ні та домініальні суди); спеціалізовані суди (духовні, цехові, ярмаркові, митні, третейські суди, а також суд грецького Ніжинського братства) [11, с. 4].

У 1763 р. гетьман К. Розумовський змінив систему судів, частково враховуючи положення Литовських статутів, відновивши земські, гродські, підкоморські суди, запровадивши генеральний військовий суд. Кримінальні справи розглядали і вирішували гродські суди, які діяли у кожному полковому місті і в які були перетворені колишні полкові суди [12, с. 239]. Такий стан судової системи на землях Лівобережної України зберігся до запровадження російського губернського устрою в останній чверті XVIII ст. На землях Правобережної України до 1830 р. продовжувала діяти система польських судів.

Значний розвиток апеляційне провадження знайшло у визначній пам'ятці українського законодавства «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), яка містила окрему главу, присвячену питанням апеляційного оскарження [13]. Деякі науковці навіть пов'язують з цим нормативним актом виникнення апеляційної форми оскарження судових рішень [14, с. 5].

Подати апеляцію був вправі будь-який учасник, не задоволений результатом судового розгляду. У «Правах, за якими судиться малоросійський народ» було визначено поняття «апеляції» як витребування і перенесення з нижчого суду до вищого справи сторін, що судяться, коли одна із них вважала себе скривдженою вироком, винесеним у її справі в цьому нижчому суді (п. 1 арт. 35 гл. 8) [13, с. 150]. Апеляційний розгляд здійснював вищестоящий суд. Скарга на суддів також подавалась вищестоящому суду і містила заперечення проти незаконних дій суддів або працівників суду. Якщо суд апеляційної інстанції встановлював, що судовий вирок явно порушував закон або що судді допустили зловживання своїми правами, залежно від обставин і ступеня провини суддів, на

них могла бути накладена дисциплінарна й грошова кара. У противному разі при з'ясуванні, що вирок суду відповідає закону, а апеляція безпідставна й для суддів образлива, вищестоящий суд карав заявника грошовою покутою або й тяжчою карою, залежно від ступеня його вини [10, с. 24].

Упродовж наступного періоду, який умовно можна назвати «імперським», на українські землі Наддніпрянщини, Правобережжя і Галичини поширювалася, відповідно, влада й судоустрій Російської та Австрійської імперій. Серед кримінально-процесуальних нормативних актів, які діяли в межах Російської імперії, слід виділити указ імператора від 3 листопада 1796 р. «Об установлении в Малороссии правления и судопроизводства сообразно тамошним правам и прежним порядкам», згідно з яким на Лівобережній Україні частково поновлювалося колишнє українське судочинство, а на Правобережній було реанімовано польське судочинство. Такий порядок зберігався до початку 40-х рр. XIX ст., коли на всю територію України, яка адміністративно підпорядковувалась Росії, поширювалася дія Зводу законів Російської імперії 1832 р. У цей період єдиної судової системи не існувало, суди були становими. Судові функції також виконували органи місцевої адміністрації та поліції [12, с. 43].

Указана ситуація врешті-решт призвела до потреби судової реформи, яку було проведено у 1864 р. Результатом докорінних змін у судовій системі стала ліквідація станових судів і запровадження незалежної судової системи, яка включала мирові суди, відповідну апеляційну інстанцію – з'їзд мирових суддів, та загальні суди двох рівнів.

У системі місцевих судів нижчою судовою інстанцією був мировий суддя, який здійснював судочинство у містах та повітах. Апелювати на вирок цього судді можна було до з'їзду мирових суддів. На Лівобережній Україні в кінці 80-х рр. XIX ст. було проведено судову контрре-

форму, за якою інститут мирових суддів ліквідовувався і створювалася нова, досить складна система судових органів, низовими ланками якої були земський начальник, міський суддя, повітовий член окружного суду. Апеляційною інстанцією для цих судових органів був повітовий з'їзд судового присутствія. Вироки повітових судів підлягали оскарженню до суду округу [10, с. 25–26].

У подальшому в рамках реформування кримінального судочинства було встановлено можливість оскарження рішень судів другого рівня до так званої «губернської присутності» (до складу якої входив губернатор, наближені до нього особи та члени окружного суду), тобто фактично відбулося зародження третього (касаційного) рівня оскарження.

Події 1917 р. у Російській імперії стали підґрунтям для виникнення Української Народної Республіки. Створення нової судової системи передбачало організацію трьох апеляційних судів: Київського, Харківського та Одеського, юрисдикція яких поширювалась на однойменні губернії (проте, як зазначає П. П. Музиченко, Харківський і Одеський апеляційні суди так і не були створені [15, с. 212]). Окрім того, у новій державі запроваджувався вищий судовий орган – Генеральний Суд [16, с. 79–85]. Проте нетривале існування УНР та доволі напружені зовнішньополітичні стосунки з Росією завадили завершенню становлення повноцінної судової системи. правонаступник УНР – Українська Держава гетьмана Скоропадського – відновила стару імперську систему судоустрою. Що ж стосується Західноукраїнської Народної Республіки, то на її території продовжувало діяти австрійське кримінально-процесуальне законодавство.

Історія розвитку вищих судових інстанцій на українських землях пов'язана зі становленням і розвитком правової системи Радянського Союзу. Як вказують науковці, «початком юридичного оформлення судоустрою Радянської України

була постанова Народного Секретаріату УСРР «Про введення народного суду» від 4 січня 1918 р. За постановою утворювалися дільничні, повітові і міські народні суди. У зв'язку з ліквідацією старої судової системи і введенням народного суду апеляцію було скасовано. Після прийняття 23 січня 1918 р. Положення про революційні трибунали відбулося створення революційних трибуналів. Вироки і рішення народного суду та революційного трибуналу були остаточними і не підлягали оскарженню» [10, с. 29, 30].

Заміною апеляції, яка припинила своє існування за радянських часів, став інститут касації (введений у дію Положенням про народні суди і революційні трибунали УСРР від 14 лютого 1919 р. [17]), який, як вказують дослідники, «істотно відрізнявся від однойменного інституту європейського та світового процесуального законодавства» [18, с. 5].

Як зазначається у сучасних дослідженнях, наявні статистичні дані надають можливість стверджувати, що апеляція як інститут оскарження, перевірки та перегляду судових рішень позитивно зарекомендувала себе в кримінальному процесі царської Росії у 1864–1917 рр. Проте за радянських часів (1917–1991 рр.) апеляція як спосіб виправлення судових помилок був «безапеляційно» відкинута. Вирок радянських теоретиків щодо аналізованого процесуального інституту являвся остаточним і оскарженню не підлягав [19, с. 2]. Так, наприклад, один з видних процесуалістів тих часів А. Я. Вишинський завжди вів мову про відсутність в апеляційному провадженні будь-якої логіки й навіть доводив її абсурдність [20, с. 186–187], вказуючи при цьому на «беззаперечні» переваги існування лише касаційного перегляду [20, с. 187–197].

Зважаючи на вказану концептуальну позицію ідеологічного характеру, в Положенні про судоустрій УСРР від 16 грудня 1922 р. та подальших кримінально-процесуальних кодексах касаційне оскарження судових рішень набуло по-

дальшого розвитку [10, с. 30]. При цьому органічна невідповідність інституту апеляції радянській ідеології, на думку М. М. Гродзинського, полягала у тому, що апеляційний перегляд вироків означав їх попередність, оскільки остаточний розгляд справи переносився в апеляційну інстанцію, яка була б над народним судом основною ланкою судової системи [21, с. 14–15]. Хоча при цьому слід погодитися з думкою, відповідно до якої «радянська касація фактично являла собою форму оскарження, яка поєднувала перевірку як дотримання норм закону, так і правильності рішення суду першої інстанції по суті. В радянський період у кримінальному процесі касаційне оскарження і перегляд фактично поєднували у собі як риси класичної касації, так і деякі апеляційні елементи» [10, с. 31].

Інститут апеляції як втілення права на перегляд судового рішення, яке ще не набуло законної сили, судом вищої інстанції був відновлений уже у незалежній Україні. Базові засади його відродження знайшли втілення у схваленій 28 квітня 1992 р. Верховною Радою України Концепції судово-правової реформи [22], яка передбачила вдосконалення судової системи, зокрема шляхом запровадження апеляційних судів та апеляційної форми перегляду рішень у кримінальних справах. У подальшому в межах так званої «малої судової реформи» у 2001 р. було здійснено перехід до двоступеневої системи оскарження судових рішень шляхом внесення відповідних змін до чинного на той час КПК України. Разом із тим слід зауважити, що подібна «двоступеневість» мала дещо вибіркового характеру, зважаючи на те, що щодо деяких кримінальних справ відповідно до правил інстанційної підсудності функції суду першої інстанції виконували апеляційні суди областей, міст Києва і Севастополя (зокрема, це стосувалося злочинів проти основ національної безпеки, злочинів, за вчинення яких загрожувало покарання у вигляді довічного позбавлення волі, а також зло-

чинів, вчинених суддями). Подібний підхід породжував порушення засади рівності всіх перед законом і судом, оскільки одні особи були наділені правом оскарження рішення як у порядку апеляції, так і в порядку касації, а інші – лише в порядку касації. Врахувавши вказаний недолік, законодавець у 2010 р. вніс зміни до КПК, встановивши, що всі кримінальні справи по першій інстанції вправі розглядати лише місцеві суди. Відтак можливість подати скаргу двічі (спочатку до апеляційного суду, а потім до касаційного) була забезпечена для будь-якої особи незалежно від специфіки кримінальної справи.

Останні зміни в питанні розвитку інституту перегляду судових рішень у кримінальному провадженні безумовно мали місце у зв'язку з прийняттям нового КПК України у 2012 р. Не коректуючи базові підходи, даний нормативний акт усе ж вніс деякі новації. Зокрема, доречно вказати на появу у криміналь-

ному процесі України так званого принципу «ступінчастості» перегляду судових рішень (який, наприклад, до цього вже існував у цивільному процесуальному праві). Ідеться про те, що відповідно до положень КПК 1960 р. звернення до касаційного суду було правом, яке особа могла реалізувати незалежно від попереднього звернення до апеляційної інстанції. КПК 2012 р. корінним чином змінив даний підхід, передбачивши, що предметом перегляду у касаційній інстанції можуть бути лише рішення, які розглядалися апеляційним судом.

Підсумовуючи, слід констатувати, що на сьогодні нормативна конструкція перегляду судових рішень у порядку апеляції та касації в кримінальному процесі України є результатом довготривалого шляху, що пройшов даний правовий інститут: від примітивних форм на етапі виникнення до сучасних загальноприйнятих у цивілізованому світі концепцій судового захисту прав людини.

Література

1. Історія держави та права України : навч. посіб. для студ. юрид. вузів та ф-тів. Курс лекцій / за ред. В. Г. Гончаренка – К. : Вентурі, 1996. – 288 с.
2. Іванов В. М. Історія держави і права України : навч. посіб. / В. М. Іванов. – К. : Атіка, 2003. – 411 с.
3. Кузьминець О. Історія держави і права України / О. Кузьминець, В. Калиновецький, П. Дітяр. – К. : Україна, 2000. – 429 с.
4. Статут Великого князства Литовського 1529 года. – Минск : Изд-во АН БССР, 1960. – 254 с.
5. Суд і судочинство на українських землях у XIV–XVI ст. / за заг. ред. П. Музиченка. – О. : Астропринт, 2000. – 180 с.
6. Ясинский М. Н. Главный литовский трибунал, его происхождение, организация и компетенция. – Киев : Тип. Н. А. Гирич, 1901. – 263 с.
7. Історія держави і права України : підручник ; у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. – Т. 1. – Кол. авт.: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2000. – 648 с.
8. Бондарук Т. І. Західноруське право: дослідження і дослідники / відп. ред. І. Б. Усенко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 160 с.
9. Литовский статут 1588 г. // Законодательные акты Великого князства Литовского XV–XVI вв. – Л. : Соцэкгиз, 1936. – 155 с.
10. Костюченко О. Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України : монографія / О. Ю. Костюченко. – К. : Київ. ун-т, 2006. – 182 с.
11. Биркович О. І. Судова система Української держави (Гетьманщини) 1648–1657 рр. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. І. Биркович. – К., 2004. – 24 с.
12. Ефремова Н. Н. Министерство юстиции Российской империи. 1802–1917 (Историко-правовое исследование) / Н. Н. Ефремова. – М. : Наука, 1983. – 152 с.
13. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. / відп. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученко – К., 1997. – 548 с.
14. Мірошников І. Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції : монографія / І. Ю. Мірошников. – Х. : Право, 2007. – 192 с.

15. Музиченко П. П. Історія держави і права України : навч. посіб. / П. П. Музиченко. – 4-те вид., стер. – К. : Знання, 2003. – 429 с.
16. Статут про державний устрій, права і вольності УНР від 29 квітня 1918 р. / Конституція Української Народної Республіки // Слюсаренко А. Г. Історія української конституції. – К. : Знання, 1993. – С. 79–85.
17. Положення про народні суди і революційні трибунали УСРР від 14 лютого 1919 р. / ЗУ УСРР. – 1920. – № 25. – Ст. 536.
18. Шевчук П. І. До питання створення та дії апеляційних судів у судовій системі України // П. І. Шевчук // Вісн. Верхов. Суду України. – 1998. – № 2. – С. 5.
19. Колоколов Н. А. Апелляция «Осужденный, наказание вам удвоено!» / Н. А. Колоколов // Уголов. судопроизводство. – 2013. – № 4. – С. 2–5.
20. Вышинский А. Я. Курс уголовного процесса / А. Я. Вышинский. – М. : Юрид. изд-во Наркомюста РСФСР, 1927. – 222 с.
21. Гродзинский М. М. Кассационное и надзорное производство в советском уголовном процессе / М. М. Гродзинский. – М. : Юрид. лит., 1953. – 232 с.
22. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні : постанова Верхов. Ради України від 28 квіт. 1992 р. – № 2296-ХІІ // Відом. ВРУ. – 1992. – № 30. – Ст. 426.